

ІСТОРИЗАЦІЯ МІФІВ В АНТИЧНІ ЧАСИ

На межі тисячоліть відчутно посилюється інтерес до образів та сюжетів античної міфології, адже міф як досвід поколінь представляє пам'ять століть та стає гарантом стабільності. Дослідники вказують на виключну роль міфів в історії людства, «так як химерна фантастичність первісної міфології та її стихійний ідеалізм не виключають пізнавального значення міфологічних класифікацій та головної ролі міфів у соціальному житті племен» [1, с.163].

До проблеми міфів звертались літературознавці (Є.М.Мелетінський, Ю. Лотман, А. Лосєв), історики (Ю. Афанасьєв), філософи (Ф. Кесиді, К. Хюбнер, О. Шпенглер, К. Поппер) тощо [1; 6; 8; 14; 2; 4; 7].

Сучасний погляд на античність нерідко постає у формі історизації міфу, де міфологічне розуміння світу трансформується до космологічного, та згодом на межі історичного та міфологічного рядків з'являється культурний герой. О. Шпенглер, розглядаючи античні часи, вказує, що міф був «загальноприйнятим сюжетом» для того часу. Дослідник зазначає: «...антична історія впритул до персидських війн, а рівним чином і традиційна конструкція більш пізніх періодів, стає продуктом саме міфічного мислення... де відбувається фабрикація римської історії доганібалівського періоду» [7, с. 21].

На думку О.Ф.Лосєва грецький міф не психологічний, та повною мірою відноситься до продукту будь-якої доеліністичної творчості і його суб'єкта. «Але,- пише дослідник, те, що людина при цьому вільна лише в рамках міфу, не робить її менш вільною у порівнянні із сучасною людиною... І оскільки античний грек епохи архаїки і класики все-таки є наскрізь онтологічним, то внутрішній конфлікт між героєм і долею відсутній, як скоро першому відкривається другий у всій своїй повноті» [8, с. 87].

У пам'ятках античної культури, крім міфологічних героїв, з'являються реальні історичні особистості. Так, в результаті археологічних розкопок в ХІХ столітті Г. Шліман підтвердив оповідання Гомера про існування Трої. Сюжети фресок, скульптурних композицій, свідчать про існування жертвоприношень. Дані відкриття дозволяють подивитись на міфологічні оповідання Стародавньої Греції та Риму як на симбіоз реальних та вигаданих подій.

Міф стає адекватним для даного етапу розвитку людини способом рефлексії над сутністю буття. В міфах за образною формою викладаються причинно-наслідкові умови буття людства, пропостановляються моральні цінності суспільства. Так, міфічні оповідання Гомера «Іліада» та «Одисея» для людини античного світу мали настільки широкий характер, що дані роботи навіть порівнюють з роллю Біблії в Середньовіччі.

Сучасні науковці нерідко надають компаративний аналіз міфічного світосприйняття з певною історичною епохою. Так, відома польська дослідниця М. Оссовська порівнює воїна в Спарті з героями Гомера. Вона зазначає індивідуалізм в прийнятті рішень у міфологічних героїв Гомера та відсутність незалежності і підвищену роль колективу в Спарті. «У Гомера – підкреслення ролі розуму, роль особистого досвіду, що був отриманий в багатьох мандрівках,- пише М. Оссовська,- в Спарті ж ксенофобія, знехтування інтелектуальними якостями. У Гомера – культ родини, в Спарті – родина зруйнована. У Гомера відчуття краси людини, а в Спарті – невисока естетична культура та мистецтво, які підкоряються інтересам влади» [9, с. 72].

О.Ф. Лосєв виділяє у зображенні міфологічних героїв декілька різних функцій. По-перше, вони з'являється як культурні герої, по-друге – як джерело етіологічних міфів, як деміург, по-третє – як історичний персонаж, по-четверте – як виразник людського індивідуалізму і непокірливості богам, нарешті, по-п'яте, як диявольськи комічний персонаж (трікстер) [8].

Дослідники розрізняють у міфах ранній і пізній героїзм: для першого характерні подвиги, знищення чудовиськ (наприклад, міф про Геракла), другому властива певна інтелектуалізація героя, виконання ним культурних функцій (наприклад, міф про будівельників Зета і Амфіона). Як відзначає Є.М.Мелетінський, «розвиток героїзму і самостійності героїв приводить до їх протиставлення богам, до їх зухвалості і навіть злочинів, які накопичуються в поколіннях героїчних династій, приводячи до загибелі героя» [1, с. 296]. Доля людини та історичні проступки залежать у неї від божої волі. Ці уявлення логічно впливають із пануючих світоглядних настанов епохи.

Історичне порівняння у добу античності підпорядковано канонам міфологічного мислення. Сенси такого порівняння розкриваються через нагадування про міфологізоване минуле, сподівання на повернення якого надає сенс життю пересічної людини у нестабільних умовах існування античних полісів. Поширеною в роботах античних авторів є ідея регресної еволюції, тобто розвитку від вищого до нижчого стану. В цьому плані, оформлюються в античних дослідженнях горизонтальні порівняння, які розгортаються на тлі вертикальних міфологізованих порівнянь, наголошуючи на ролі фатуму чи долі, які рухають колесо історії. Так, Гесіод у поемі «Труди и дни» розповідає про п'ять віків - епох людства: золотий, срібний, мідний, героїчний і залізний. Перше покоління кожної епохи створюється богами («золоте» людство – Кроносом, наступні – Зевсом), а останнє покоління гине. Причини загибелі людей золотого віку невідомі. Люди срібного віку загинули, бо не віддавали належних почестей богам. Люди мідного та героїчного віків знищили один одного в міжусобицях. За часи свого життя Гесіод вважав, триває залізний вік турбот, розбрату, заздрості та насилля.

Для людини традиційної культури, – як підкреслює Н. Еліас, – міф це «єдино правильне відкриття дійсності» [13, с. 23]. У свідомості членів архаїчних суспільств взагалі не було поділу на «світ природи» і «світ історії».

Міфологічний час неподільний, злитий з природою, статичний. Тому античному історизму властиве споглядання дійсності, а не членування її на взаємопов'язані елементи. Події далекого минулого і процеси сьогодення фіксувалися свідомістю давнього грека як такі, що лежать в одній просторово - часовій площині. «Вільна від необхідності локалізувати події в часі, міфологічна свідомість була здатна створювати і безмежну ретроспективу в глибину віків, у минуле, і водночас дивовижним чином наближати «сиву давнину» до нинішнього стану» [14, с. 43].

Саме в цей період разом з лінійним розумінням часу в міфологічному сприйнятті зароджується циклічна парадигма історії: історія не знає меж, її рух передбачає генезис, занепад кожного окремого буття в певний для нього час та в певних межах. Плутарх вважав міфи реставрацією подій, що здійснили історичні особи, та яких згодом почали обожнювати. Для порівняння «часу минулого» та «часу сучасного» в історії античності нерідко наводились асоціації із діями певних осіб. На думку Фукидіда, події, що відстояли від нього лише на одне покоління були «віддаленими», а відомостям про них не варто довіряти. Саме тому, мислителі античності вдавались до компаративного аналізу «початку» або «джерел». По відношенню до античної історії О.Шпенглер писав: «... ми приписуємо чужій душі поняття, яке взято з власної картини душі» [7, с. 164].

Отже, міфологічна свідомість є універсальним явищем для аналізу процесів становлення та розвитку історії людства.

Література

1. Мелетинский Е. М. Герой. Мифы народов мира / Е. М. Мелетинский – Т.2. – М.: Наука, 1980. – 350 с.
2. Кессиди Ф. От мифа к логосу. Становление греческой философии / Ф. Кессиди. – СПб: Грани, 2003. – 244 с.
3. Аверинцев С.С. Плутарх та антична біографія / С.С. Аверинцев – К.: Думка, 1978. – 217 с.
4. Хюбнер К. Прогресс от мифа, через логос, к науке?/ К. Хюбнер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.rus.es/a/38087
5. Токарев С.А., Мелетинский Е.М. Мифология / С.А. Токарев, Е.М. Мелетинский // Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. М., 1997. -Т.1.- 235 с.
6. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М., 1992. – 314 с.
7. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории / О. Шпенглер. – М: Мысль, 1998. – Т. 1 – 596 с.
8. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика / А.Ф. Лосев . – М.: Искусство, 1975. – 776 с.
9. Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследования по истории морали/ пер. с пол. К. В. Душенко // общ. ред. А. А. Гусейнова/ Вступ. ст. А.А. Гусейнова, К. А. Шварцман. – М.: Прогресс, 1987. – 528 с.
10. Аристотель. Політика / Аристотель. – К.: Думка, 2005. – 253 с.

11. Поппер К. Злиденність історизму / К. Поппер – К.: Абрис, 1994. – 192с.
12. Лосев А. Ф. Античный космос и современная наука / А. Ф. Лосев . – М.: Мосполиграф, 1927. – 550 с.
13. Elias N. La civilization des meurs / N. Elias – Paris, 1973. – 267 p.
14. Афанасьев Ю. Н. Историзм против эклектики. Французская историческая школа «Анналов» в современной буржуазной историографии / Ю.Н. Афанасьев. – М.: Мысль, 1980. – 277 с.

Анотація

В статті проаналізовано взаємозв'язок міфологічних сюжетів античності та історичних подій. Доведено, що на межі історичної та міфологічної свідомості важливе місце відведено певному герою. Визначено, що міфологічні моделі та стереотипи античності стають засобом для формування літературного та поетичного матеріалу. Зроблено висновок щодо виключної ролі міфів у вивченні релігійно - філософських та ідеологічних уявлень стародавніх суспільств.

Ключові слова: міф, античність, герой, історизм

Аннотация

В статье проанализирована взаимосвязь мифологических сюжетов античности и исторических событий. Доказано, что на границе исторического и мифологического сознания важное место отведено определенному герою. Определено, что мифологические модели и стереотипы античности становятся средством для формирования литературного и поэтического материала. Сделан вывод об исключительной роли мифов в изучении религиозно- философских и идеологических представлений древних обществ.

Ключевые слова: миф, античность, герой, историзм

Summary

In Articles proanalizovano vzaemozv'yazok mifologichnih syuzhetiv antichnosti that istorichnih podiy. Brought scho on mezhi istorichnoï that mifologichnoï svidomosti vazhlyve mistse vidvedeno Pevnyi hero. Determined that mythological patterns and stereotypes of antiquity become a means for the formation of literary and poetic material. The conclusion regarding the exclusive role of myth in the study of religious - philosophical and ideological representations of ancient societies.

Keywords: Myth, antiquity, hero, history